ACCOUNTANT OF EXPERT-COMPTABLE?

door Dr Louis Perridon

Het buitengewoon interessant artikel van Drs L. J. M. Roozen in het Januari-nummer van dit blad, waarin hij het Statuut van de E.G.K.S. analyseert, geeft ons aanleiding tot enkele opmerkingen. Het ligt niet in onze bedoeling de *fonds* van dit opstel te bespreken; men kan het slechts met de schrijver eens zijn, dat het Verdrag nieuwe perspectieven opent voor de public accountants en dat de Hoge Autoriteit een beroep dient te doen op *die* accountants, welke voldoende garantie bieden voor een correcte uitvoering van de aan hen door de Hoge Autoriteit verstrekte opdrachten.

Daarentegen is het moeilijk de tamelijk boude opmerking te onderschrijven, dat in feite alleen de Nederlandse accountants in aanmerking kunnen komen voor het ontvangen van opdrachten, daar de niet-Nederlandse beroepsgenoten - met waarschijnlijke uitzondering van de Duitse - a priori niet zo deskundig zouden zijn. Die accountants kunnen niet langs de formele weg van diploma's worden aanvaard, zij moeten bewijzen, dat zij over voldoende beroepskennis beschikken. De reden van deze discriminatie vindt schrijver in de omstandigheid, dat de buitenlandse accountants niet bedrijfseconomisch geschoold zouden zijn. „De deskundigheid”, zo zegt Drs Roozen, „ligt in de eerste plaats en *voornamelijk* op het terrein van de bedrijfseconomische vraagstukken.” Dit is formeel juist; alleen dient men niet uit het oog te verliezen, dat de bedrijfseconomie nog niet algemeen als een deelwetenschap der economie wordt beschouwd en erkend. Eerst in de laatste jaren vindt deze erkenning meer en meer ingang. Het is voorzeker een zeer grote verdienste, dat de Nederlandse accountantsopleiding aan de bedrijfseconomische scholing grote aandacht besteedt. Toch is de bedrijfseconomie niet slechts een Nederlandse en Duitse exclusiviteit. In Italië bijvoorbeeld wordt eveneens bijzondere aandacht aan deze problemen geschonken.

De Scholen van Milaan en Rome, om deze alleen maar te noemen, getuigen van de grote activiteit, welke door Italiaanse economen wordt ontwikkeld.

Het schijnt ons toe, dat het oordeel van Drs Roozen (en van de door hem genoemde organisaties) gebaseerd is op een diepgaand misverstand over de beroepsopvatting in de verschillende landen. Daarom stellen wij ons voor na te gaan wat men in Frankrijk verstaat onder een „expert-comptable” en wat het Franse bedrijfsleven van hem verwacht.

**

Iedere zelfstandige functie of beroep in het maatschappelijk leven heeft twee aspecten: een economisch en een sociologisch. In de lijn der Limpergiaanse leer is de functie het gevolg van een doorgevoerde specialisatie en zij wordt economisch levensvatbaar onder werking van het diversiteitsverschijnsel. Met andere woorden, het is voor degene, die de functie uitoefent mogelijk er een bestaan in te vinden, wanneer er een maatschappelijke *vraag* naar bestaat. Wanneer een beroep wortel geschoten heeft, d.w.z. wanneer dit door het publiek aanvaard is, dan kan het beroep - en a fortiori wanneer dit een grote intellectuele kennis vereist - een invloed uitoefenen op de maatschappelijke verschijnselen. Dit is voorzeker het geval met de accountant; deze persoon is geroepen om de theo-

rie in praktijk te brengen. Op deze wijze worden de leerstellingen van een Limperg, een Polak, levende cultuurgoederen. Het door hen gegeven onderwijs dient door hun leerlingen te worden uitgedragen. Dat hier een strijd met de praktijk uit voortvloeit is een vaststaand feit en wij geloven, dat de praktijk zich nog niet volledig gewonnen heeft gegeven.

Zeker, de theorieën van het gewekte vertrouwen, van de vervangingswaarde en de kostprijs zijn gemeengoederen geworden, maar zijn zij ook reeds algemeen aanvaard en toegepast?

Desalniettemin is de positie van de accountant in het Nederlands bedrijfsleven voornameer dan die van zijn Franse collega. De Nederlandse accountant kan zich als bedrijfsadviseur opwerpen en wel dank zij zijn grondige kennis der theoretische en toegepaste bedrijfseconomie, maar misschien meer nog omdat hij over groter bewegingsvrijheid beschikt dan de Franse accountant. Zoals wij nog zullen zien, is het statuut van deze accountants gecopieërd van dat der advocaten, die in Nederland eveneens meer bewegingsvrijheid genieten.

Niet alleen in formeel, maar ook in materieel opzicht is de toestand in Frankrijk anders. Reeds de academisch gevormde econoom heeft niet dezelfde reputatie als in Nederland. De uitdrukking „*économiste distingué*” zegt al voldoende; zij wordt alleen sarcastisch gebruikt. Velerlei oorzaken liggen hieraan ten grondslag.

Teveel economen zijn hervormers geweest. De monetaire en sociale experimenten van de laatste halve eeuw hebben er zeker niet toe bijgedragen om hun sociale reputatie te verstevigen.

In één woord, de Fransman heeft geen vertrouwen in de economische wetenschap. Het zal bij hem niet opkomen om bij een econoom advies in te winnen. Wanneer zijn boekhouding zó in orde is, dat hij niet teveel belasting betaalt, is hij tevreden. De kostprijsberekening is, in de overgrote meerderheid der bedrijven, van ondergeschikt belang, ja zij kan, hoe onwaarschijnlijk dit ook moge klinken, zelfs ongewenst zijn, want dan wordt ook de jaarwinstbepaling vanzelf scherper

De taak van de *comptable agréé* of *expert-comptable* beperkt zich dan ook hoofdzakelijk tot de juridische en fiscale aspecten van het bedrijfsgebeuren. Anders gezegd, *er bestaat geen vraag naar bedrijfseconomisch geschoolde accountants*. Eerst in de laatste tijd - en dan nog slechts in beperkte mate - manifesteert zich een vraag naar dergelijke specialisten.

Deze langzame ontwikkeling kan enigermate verklaard worden uit de structuur van het Franse bedrijfsleven. De overgrote meerderheid der ondernemingen behoort tot de categorie van het kleine middenbedrijf en de eenmanszaak (*artisan*). De mentaliteit van deze ondernemers staat, zoals men weet, dicht bij die der arbeiders; het winstprincipe als zodanig overheerst niet, wel dat van de inkomensvorming. Wij zouden haast geneigd zijn te beweren, dat in deze bedrijven de wet der continuïteit een andere inhoud heeft dan in de theorie; niet het behalen van een maximale winst per periode, maar per transactie is het doel; deze winst wordt veelal als direct inkomen beschouwd.

Anders is het gesteld met het grootbedrijf. Hier worden de moderne methoden van budgetering, van kostprijs e.d. gebruikt; marktonderzoek wordt op grote schaal toegepast. Al deze functies worden aan specialisten (dikwijls academisch gevormde) toevertrouwd. Zo kan men zeggen, dat de bedrijfseconomie wordt beoefend als toegepaste wetenschap, naar analogie van het Amerikaanse voorbeeld. De werken van een Delsace, Stramm, Commesnil, Brunet, Poly, etc. zijn zeer zeker bedrijfsecono-

misch getint, maar zij zijn (met uitzondering van Stramm) geïnspireerd door de boekhoudtechniek, omdat zij bij de economie geen steun vinden en het hun aan een algemeen theoretische wetenschap der „economische verschijnselen binnen de bedrijfshouding” ontbreekt. Gelukkig beginnen de sociale economen (dank zij de arbeid van de experts-comptables!) de bedrijfseconomie te ontdekken en met het nieuwe studieprogramma der Rechtsfaculteiten kunnen wij gerust zijn, dat deze jonge wetenschap binnen enkele jaren zeer veel terrein zal winnen.

Na deze zeer onvolledige schets van de sfeer, waarin de Franse accountant zijn functie uitoefent, willen wij nog in enkele regels zijn statuut bespreken en dat van de andere comptables, die een vrij beroep uitoefenen.

Voor 1927 bestond er in Frankrijk geen officieel accountantsdiploma, doch alleen een diploma, dat afgegeven werd door de in 1881 opgerichte *Société de Comptabilité de France*, welke vereniging nog steeds bestaat. Het diploma was moeilijk te behalen, de studie zwaar, zodat weinigen er zich op toelieden, temeer daar de titel toch niet beschermd was.

Bij ministerieel besluit werd in 1927 het „Brevet d'expert-comptable” ingesteld, maar de titel werd niet beschermd. Eerst in 1942 wijzigt de toestand zich. Met de oprichting van de *Ordre National*, bij de wet van 3 April 1942, werd de titel beschermd. De *Ordonnances* van 19 September en 15 October 1945 hebben de wet van 1942 bekrachtigd en gecompleteerd. Uit de aard der zaak moest de *Ordre* in het overgangstijdperk ook als lid aannemen sommige accountants, welke zij onder andere omstandigheden niet aanvaard zou hebben.

De officiële definitie van de expert-comptable luidt:

„est expert-comptable le technicien qui, en son nom propre et sous sa responsabilité, fait profession habituelle d'organiser, vérifier, apprécier et redresser les comptabilités et les comptes de toute nature.

L'expert-comptable peut aussi analyser par les procédés de la technique comptable, la situation et le fonctionnement des entreprises sous leurs différents aspects économique, juridique et financier.

Il fait rapport de ses contestations, conclusions et suggestions.”

Toch is het hem niet verboden administraties „bij te houden”, maar deze activiteit moet bijzaak zijn. Het verschil tussen de comptable (agrée), waarover nader hieronder, en de expert-comptable berust volgens het Rapport ingediend door de Franse delegatie op het Congres van Florence in 1953 vooral hierin, dat „de eerste centraliseert en bewaakt, terwijl de tweede verifieert en oordeelt, in één woord, hij houdt toezicht op de boekhouder m.a.w. het verschil tussen beiden bestaat niet zo zeer in de aard van hun werkzaamheden als wel in hun deskundigheid.”

Deze deskundigheid maakt het de expert-comptable mogelijk de cijfers te interpreteren en rapport uit te brengen. De *Ordonnance* spreekt, zoals wij zagen, van „analyse *aan de hand* van de comptabele techniek der juridische, economische en financiële aspecten van de onderneming”. Wij zien hier ook weer, dat de Wetgever het oog heeft op het juridisch en financieel aspect van het bedrijfsleven.

In een binnenkort te verschijnen Franse bewerking van een bekend Nederlands leerboek der bedrijfseconomie wordt in het deel der Finan-

ciering óók de nadruk gelegd op de juridische aspecten der financiering en wel omdat in Frankrijk althans het juridische (en fiscale) de boven- toon voert in de leiding van het bedrijf. Dit verklaart mede waarom in de accountantsopleiding zo grote aandacht wordt besteed aan de rechten- studie.

Wat het beroepsstatuut aangaat, is de Franse accountant gehouden aan een scherp geformuleerde en gereguleerde beroepsethiek, welke, zoals reeds gezegd, veel gelijkenis vertoont met die van de advocaat. Even- als deze mag ook hij geen (zelfs niet tijdelijk) gesalarieerde functie aan- vaarden (met uitzondering van het onderwijs); hij mag geen handel drij- ven of als tussenpersoon handelen; het is hem verboden als zaakwaar- nemer op te treden, mandaten van commerciële aard te ontvangen. Wel mag hij in *sommige* door de Ordre aangewezen bedrijven de functie van commissaris bekleden, doch hij kan van ondernemingen, waarin hij ge- interesseerd is, geen opdrachten aanvaarden. Tenslotte is het hem ver- boden het merendeel van zijn beroepsactiviteit aan één onderneming of financiële groep te besteden.

Buiten de expert-comptable onderscheidt men nog:

- de comptables agréés;
- de Commissaires aux Comptes de Sociétés;
- de Conseillers juridiques et fiscaux;
- de Organisateurs-Conseils, ook genoemd „Ingénieurs en organisation”.

De Ordonnance van 19 September 1945 definieert de comptable agréé als de „technicien qui, en son nom propre et sous sa responsabilité, fait profession habituelle de tenir, centraliser, ouvrir, arrêter, surveiller les comptabilités et les comptes de toute nature”.

Voor de uitoefening van deze functie moet men in het bezit zijn van het „Brevet professionnel de comptable”, welk diploma met het S.P.D. overeenkomt. Het grondig verschil met de expert zit hierin, dat de comptable agréé niet de inrichtings- en controleleer heeft bestudeerd. Zijn taak is trouwens in wezen een uitvoerende.

Ook hij is aan de beroepsethiek gebonden en verplicht lid te zijn van de Orde, en wel van de Section des comptables agréés.

Aangaande „*commissaires aux comptes*” merken wij op, dat deze func- tie voortvloeit uit de wet van 24 Juli 1867 op de N.V. Volgens deze wet moeten de rekeningen, inventarissen, balansen, winst- en verliesrekenin- gen, gecontroleerd worden door één of meer commissaires aux comptes. Voor 1935, jaar waarin de controle op de N.V.'s werd verstevigd, had de Wetgever geen eisen gesteld aan de opleiding van deze commissaires. Thans moet men ofwel expert-comptable zijn, ofwel een examen afleggen, dat overeenkomt met dat van de accountant. Bij hoge uitzondering kan men ook op grond van persoonlijke verdiensten worden toegelaten.

Bij de Rechtbank berust de lijst van de commissaires aux comptes. Al- leen de N.V.'s, welke een beroep doen op het publiek, zijn *verplicht* uit deze lijst hun commissaires aan te wijzen. Ook deze groep is georga- niseerd en onderworpen aan een beroepsdiscipline.

De twee volgende categoriën behoren tot de pseudo-accountants. Zij zijn niet georganiseerd. De belasting- en juridische consulent komt over- een met onze zaakwaarnemer en staat in directe concurrentie met de advocaten en accountants. Het is te verwachten, dat de Wetgever zal ingrijpen, maar hiervoor is het nodig, dat de advocaat en de accountant in staat gesteld zullen worden zich op diepgaander wijze met de belangen

van cliënten te bemoeien (contracten opstellen, oprichten van ondernemingen, enz.) ¹⁾.

Uit deze korte samenvatting moge blijken, dat de Franse accountant, zoals trouwens licht te begrijpen valt, geheel is ingesteld op de eisen van het Franse bedrijfsleven, en dat de organisatie van de comptabele vrije beroepen een gans andere is dan die in Nederland. Wil dat zeggen, dat daarom de Franse accountant de mindere is van zijn Nederlandse collega? Dit gaat o.i. te ver.

Wat de techniek van het boekhouden aangaat, behoeft hij niet onder te doen. Zijn juridische en fiscale kennis is wellicht groter; alleen zijn economische kennis *kan* kleiner zijn, maar dit behoeft niet, daar menig expert tevens meester in de rechten is, hetgeen inhoudt, dat hij een behoorlijke economische opleiding genoten heeft.

Wat de bedrijfseconomie betreft, hierin komt verandering.

Van de Voorzitter van de Union Européenne des Experts-Comptables économiques et financiers, Mr P. Caujolle, ontvingen wij een schrijven, waaraan wij ontleenen:

„si je suis d'accord avec vous estimer qu'il serait très opportun d'élargir la place que tient dès à présent la science *économique* de l'entreprise (fréquemment désignée en France par les termes „économie privée” ou „économie de gestion”), on aurait néanmoins tort de croire que seuls les Experts-Comptables ayant bénéficiés de cet enseignement doivent être tenus pour valables.”

en verder schrijft hij nog dat:

„J'ai personnellement depuis dix ans multiplié mes efforts pour encourager en France la formation des Instituts de Facultés et je suis convaincu que c'est dans cette voie qu'il importe de s'avancer résolument pour porter au plus haut degré le niveau moyen des Experts-Comptables français.”

Wij zien dus, dat ook bij de Franse collega's de gedachte baanbreekt voor de bedrijfseconomie. De bedrijfseconomische studie breidt ontegenzeggelijk het gezichtsveld van de accountant uit en verhoogt zijn cultuur. Wil een accountant zijn beroep naar behoren uitoefenen, dan moet hij - afgezien van de morele kwaliteiten - aan twee eisen voldoen: grondige technische kennis en een grote cultuur. Een bedrijfseconomische vorming draagt hiertoe zonder twijfel bij.

Keren wij thans terug tot het artikel van Drs Roozen. Het komt ons voor, dat hij het probleem onjuist gesteld heeft. In de eerste plaats kan de supranationale E.G.K.S. niet in aanmerking komen, noch direct, noch *indirect*, om het gemiddelde Europese niveau van de accountants te verhogen.

De deelnemende landen hebben hun souvereiniteit behouden inzake het onderwijs. Hieruit volgt, dat de H.A. de door de deelnemende staten erkende diploma's moet aanvaarden ²⁾, en dat zij in genen dele een discriminatie mag doorvoeren. Wanneer zij bepaalt, dat het voor het ver-

¹⁾ De ingénieurs en organisation zijn uit hoofde van hun beroep aangewezen zich te belasten met het organiseren van de administratie. Vele ingenieurs komen van de Universiteit of de zgn. Grandes Ecoles als Polytechnique, Centrale, enz. Zij zijn voor het merendeel wetenschappelijk gevormd.

²⁾ Het Franse diploma is een Staatsdiploma en geen privé-diploma als het Nederlandse.

vullen ener opdracht of het bekleden van een functie gewenst is, dat de titularis accountant zij, dan mag de H.A. geen voorkeur geven aan bepaalde naties, zomin als zij een onderscheid kan maken tussen Nederlandse en Franse juristen, *wier opleiding overigens grondig verschilt*.

De opmerking, dat niet-Nederlanders op hun verdiensten moeten worden gekozen, miskent o.i. de buitenlandse mentaliteit.

Indien Drs Roozen's oplossing aanvaard werd, dan zou men aldaar geneigd zijn in het buitenland om in een opdracht een *persoonlijke* bevoordeling te zien, hetgeen het gezag van de H.A. zou schaden.

In de tweede plaats willen wij opmerken, dat de H.A. formeel een soevereine staat is; zij mag en kan niet voor het *beroepsbelang* der kolonien staalindustrie opkomen, dit is haar uitdrukkelijk verboden. De E.G.K.S. is geen internationale bedrijfsorganisatie. Haar doel is eerst *politiek* en daarna economisch. De 400 bedrijven moeten zelf ervoor zorgen, dat hun eigen belangen niet door de H.A. aangetast worden.

Wij kunnen volkomen onderschrijven, dat de H.A. beroep dient te doen op deskundigen voor de controle en voor de vaststelling van haar economische politiek. Dat de bedrijfseconoom hierbij een nuttige rol kan spelen, is buiten twijfel. Er dient een samenwerking tussen de sociale en de bedrijfseconoom te bestaan. Voor de organisatie der controle echter kan de H.A. niet een beroep doen langs de „blind-formele” weg via de verenigingen en organisaties wanneer het Nederlandse en Duitse accountants betreft en voor de andere landen „à titre personnel”. Dit zou een onduldbare discriminatie betekenen. Naar ons gevoelen kan zij aléén de ene ofwel de laatste methode kiezen.

Verder merken wij nog op, dat de tijdelijke accreditering bij de H.A. van Franse accountants zoal niet onmogelijk is, dan toch grote moeilijkheden met zich medebrengt, vanwege het beroepsstatuut.

Ten derde vragen wij ons af, of de Nederlandse accountant in *alle* gevallen de aangewezen persoon is. Men diene niet uit het oog te verliezen, dat verschillende ondernemingen genationaliseerd zijn, i.c. de Franse mijnen. Dit brengt met zich mede, dat zij gereguleerd worden door een publiekrechtelijk statuut, dat ook bepalend is voor de administratie. De accountant, die een opdracht te vervullen heeft bij de mijnen dient dus ook het Franse administratieve recht te kennen, en last but not least, de specifieke Franse mentaliteit te kennen en te begrijpen.

Tenslotte, indien men werkelijk wenst aan een opvoering van de accountantsopleiding op een hoger, internationaal niveau mede te werken dan kan dit beter geschieden in internationaal verenigingsverband met de U.E.C., als door middel van de E.G.S.K. Het is de taak van de U.E.C. de Europese accountants nader tot elkaar te brengen; in de lijn van de Europese gedachte kan men tot uitwisseling van ideeën en desiderata komen; de nationale verenigingen zijn de aangewezen organen om bij hun respectievelijke Regeringen aan te dringen op veranderingen in de accountantsopleiding.